

ling, der er foregået gennem tiderne.« Jørgensen har gravet et betydningsfuldt kildemateriale frem, idet han dels har anvendt trykt, dels utrykt materiale. For det utrykte materiales vedkommende har han især anvendt regnskabsbøger fra Rigsarkivet og det sjællandske Landsarkiv. Desuden har han anvendt Ringsted herredsbog og Veterslevs Præstegårds arkiv. Forfatteren, der har opbygget sin bog udelukkende kronologisk, har ønsket at stoppe ved året 1574, da der i det år skete forandringer på det kirkelige område. Den munk eller præst, der tidligere havde måttet ride eller gå fra Ringsted kloster for at betjene de to sogne (Veterslev og Høm) kirkeligt fik nu ordre til at bosætte sig her, hvorved den kirkelige betjening trods alt blev lidt mere effektiv.

Forfatteren fremhæver, at de to sognes historie ikke byder på særlige begivenheder, der har haft betydning for rigshistorien som helhed – ligesom heller ikke de store stridigheder i nationen eller i kirkekampen har sat sig synlige spor i sognenes historie. Jørgensen mener, at disse to sognes historie må være repræsentative for sogne på Sjælland, hvorfor han meget naturligt har ladet kirkehistorien indtage en dominerende plads. I »Et kirkesogn bliver til« forklarer han oprindelsen på de to navne Høm og Veterslev og gør rede for den kirkelige udvikling. Høm kirke blev bygget kort før år 1100, mens Veterslev hører hjemme i en senere periode. Forfatteren springer derefter frem til det fjortende århundrede, hvor han gør en del ud af de personalhistoriske oplysninger vedr. jord- og ejerforhold. Afsnittet er kommet til at virke lidt rodet, idet forfatteren ud fra møntfund, gjort i Høm kirke, forsøger at fortælle lidt om livets gang. Disse fund skulle hellere have været brugt i forbindelse med dateringen af kirkerne og de kirkelige begravelser. Det personalhistoriske følges op i »En ny slægt« og »Basserne kommer«, hvor Jørgensen påviser, at slægten Basse dominerede de to sogne i sidste halvdel af det 15. årh.

De kirkelige emner dominerer som nævnt fra begyndelse til slutning, og der er kommet et grundigt værk ud af det, som vidner om forfatterens interesse for og kendskab til middelalderens kirkehistorie. Fremstillingen er således mere blevet til rigshistorie end lokalhistorie.

Ud fra et lokalhistorisk synspunkt ville bogen have vundet ved at have inddraget flere sider af sognets historie f. eks. landboforhold, handel og næringsveje, folkeminder osv., men måske kommer dette i en næste bog.

Hjejl Resen Steenstrup

Alfred Kaaes sidste sognebog

ALFRED KAAE: STABY SOGN. TIL MINDE OM HERREMÆND, PRÆSTER, GODE KVINDER OG MÆND I SOGNET OG DEM FRA SKEJBY. *Udgivet af det sidste sogneråd i Staby sogn. 1972. 469 s. ill. og 1 kort. Indb. 60 kr.*

I 1972 udkom Alfred Kaaes Staby sogn, og året efter døde han. Denne sidste bog er et led af hans omfattende produktion af lokalhistorisk arbejde. Disse arbejder er af en sådan kvalitet, at de for lange tider vil bevare hans navn blandt vestjyder og blandt danske lokalhistorikere.

Den måde, han forlængst havde valgt at skrive sognebøger på, har han trofast fulgt til det sidste. Her møder vi den samme fortællerglæde og samme brede stil som i hans tidligere sognebøger.

Den store bredde hænger nok sammen med, at hans mål var at fremstille sognets forhold og begivenheder så forståeligt og letlæseligt som muligt, ja, så spændende og levende, at han kunne rive læserne med. Han gjorde brug af sin journalistiske eller digteriske evne. Et eksempel vil vise det. I det indledende kapitel omtaler han sognet som værende en del af »den amfibialske randzone«, og han nøjes ikke med at definere denne zone som et lavt, fladt land med rigelige vandmængder, til tider for rigelige – men han fortæller en spændende historie om en mand i Arbjerg, der en morgen i 1895, da han steg ud af sengen, stod i vand til anklerne, for »den dag var det ikke ham, der skulle gå ned til fjorden. Nej, fjorden var kommen op til ham og var gået over hans dørtræ . . .«

Denne brede fortællemåde får naturligvis bogen til at svulme stærkt op, så Staby sogns historie kommer op på 470 store tættrykte sider, heri dog indberegnet over 100 af hans egne omhyggelige og nydelige tegninger. Også tilsvarende findes i hans tidligere bøger. Omslagets stolte billede af én af de mægtige stæreflokke, der letter ude over rørsumpene, skyldes ligeledes hans hånd og sikre blik. Man må dog sige om denne illustrationsmåde, hvor smuk og nøjagtig den end er, at det havde været rart med et »både og«, at der også var medtaget fotografier af forskellige mindesmærker, f. eks. fra kirken, og billeder af nogle af de gode kvinder og mænd, bogen vil mindes.

Undertiden kan den brede stil også blive for bred, således i stykket om herregården Pallisbjergs oprettelse. Grundlæggeren af gården er Palle Juel, og her falder forfatteren for fristelsen til at fortælle om denne slægts stormænd og helte i unødvendigt omfang, når skildringen ellers gælder sognet mellem Nisum fjord og Husby sø bag Vesterhavsklitterne. Det virker irriterende, når det varer for længe, inden man kommer til det egentlige. Ellers fortælles der både livligt, grundigt og klogt om godsejerne.

Som ivrig geolog indleder Kaae bogen med et geologisk-geografisk afsnit. Her omtaler han bl. a. de gamle fantasifulde korts fejl og mangler, men tager dog et vist hensyn til deres angivelse af kystlinien. Den har på det tidspunkt næppe været meget forskellig fra kysten, som den er angivet på det første nogenlunde pålidelige kort over egnen, nemlig Joh. Meiers fra 1658, som Kaae også gengiver.

Dernæst følger kapitlerne Oldtidens folk og Sognets stednavne. Kaae var også en kyndig amatørarkæolog, men sognet er temmelig fattig på oldtidsmin-

der. Der er adskillige stednavnetydninger, dog har anmelderen ikke tilstrækkelige forudsætninger til at kunne bedømme deres rigtighed.

Angående inddelingen af bogens øvrige stof følger Kaae det princip, som han havde valgt i tidligere sognebøger (se således Fortid og Nutid XXIV 448). I enhver sognebog er der normalt en række emner, som går igen: kirker og præster, skoler og lærere, herregårde og godsejere, landsbyer og enkeltgårde, kommune og foreninger osv. De fleste lokalhistorikere behandler hvert af disse emner for sig kronologisk, men Kaae har valgt en anden måde, og den har visse fordele. Han har nemlig samlet de fleste af emnerne sammen i tværgående afsnit: Sognet kommer frem i dagslyset, Under den unge enevælde, Stavnsbåndets århundrede, Så kom der nye tider og slutter så med gårdhistorien.

Det er ved landmålingsmatriklens tid det første tværgående afsnit slutter, og med det slutter den gamle danske adel sin tilværelse på Pallisbjerg, og borgerlige ejere kommer til. Og sådan sker det også ved denne tid på mange andre herregårde. I kirkens historie i dette kapitel viser inventaret minder om disse adelige, tidens mange fællestræk knytter i virkeligheden kapitlet sammen. Tilsvarende ved de andre kapitler. Det kan volde en lille smule besvær at finde kirkens eller et andet emnes samlede historie, da den er skåret i 4 stykker. Men det mere end opvejes ved, at de indgår i den samlede fremstilling af dette tidsafsnit. Det er, som Kaae gør historien mere fuldttonende ved, at han samtidig spiller på alle sognets strenge, mens mange af vi andre sognehistorikere, der dyrker de enkelte emners fortløben, kun spiller på én streng. Desuden har Kaae delt kapitlerne i underafsnit, så man let orienterer sig. Kapitlet om Stavnsbåndets århundrede således i følgende: Pallisbjergs godsherrer, Ladegården, Brondbjerg (tidligere adelig sædegård), Mads Pedersens og hustrus legat, Stabykjærgård, Bøndernes forhold til godset, Kirken i 1700-tallet (med Svend Kaaes pragtfulde tegning af sprinkelværksdøren fra 1727), Præstegården og præsterne, Hr. Jens Windslin skriver om sognet, Skolerne, Degnene, En skoleholder og en skolelærer, Spor af et videbrev, Folketælling 1787, Bønders og husmænds ydelser til godset, Gårdenes indretning, Husdyrene, Avlsredskaber, Ulvesaks og ulv, Bohave, Klædedragt, Velstand og fattigdom, Frans Lindes legat, Fattigpleje (kommunalvæsen grundfæstes), Kirkebogen, Lidt om udskiftningen. Derefter følger så Nye tider.

Gårdhistorien er som i Hoverbogen bygget på kirkebogsundersøgelser som hovedkilde og kan ikke andet end aftvinge den største respekt, mesterligt som det er udarbejdet og skrevet. – Naturligvis kan der, som i det meste menneskeværk findes småfejl. Når det hedder om udskiftningen, at »i tvivlstilfælde var det lodsejerens ord, der gjorde udslaget,« er det næppe rigtigt. Forordningen af 1781 bestemte, at slige tvistigheder skulle forelægges amtmanden og landvæsenkommisærerne, og de fik oftest sagen ordnet i mindelighed; i nødsfald kunne sagen indsendes til rentekammerets påkendelse. En ren huskefejl er

også smuttet med: Henrik Steffens var ikke fætter til Oehlenschläger, men til Grundtvig.

Det var Staby sidste sogneråd, der ved overgangen til den ny kommuneinddeling ønskede sognets historie skrevet, og det kunne næppe have fundet nogen bedre til at gøre det end Alfred Kaae. Vemodigt er det at tænke på, at denne levende bog skulle blive hans sidste.

H. K. Kristensen

Handsker, pels og kvindeskørt

OLE WARTHOE-HANSEN: RANDERS HÅNDVÆRKERLAV. *Fra lavenes opståen indtil deres ophævelse efter 1857, I-II. Mit Zusammenfassung auf Deutsch. Randers 1970. 287 s., 8 tavler. 68 kr.*

Da handskemagersvend Hans Zachariassen i 1698 søgte optagelse i Peltsner- og Handskemager Lauget i Randers, fremlagde han som mesterstykke de i overskriften nævnte effekter for byens magistrat. Mesterstykket blev godkendt, og han indtrådte hermed i det håndværkerlav i Randers, der i litteraturen har været genstand for størst opmærksomhed, og hvis produkter – de berømte Randershandsker – flere gange har givet anledning til omtale af lavets forhold. En lignende interesse har de øvrige af håndværkerlavene i Randers ikke kunnet vække, og hidtil er de da også alle blevet ret så stedmoderligt behandlet i litteraturen.

Dette rådes der nu bod på. I sin bog »Randers Håndværkerlav« beskæftiger Ole Warthoe-Hansen sig med alle de håndværkerlav, der gennem tiden har været i Randers. Først behandles i bind I de enkelte lav hver for sig. Forfatteren giver en beskrivelse af mesterlavene, deres opståen, deres udvikling og afvikling samt deres funktion som begravelleskasse. Endvidere får man en beskrivelse af de til mesterlavene knyttede svendebroderskaber. Dernæst behandles – på tværs af fagene – mestrenes, svendenes og læredrengenes særlige kår og indbyrdes forhold og til sidst fortælles om lavsinventaret og dets betydning. Bind II indeholder det meget omfattende dokumentariske materiale: En del lavskræer, fortegnelse over og beskrivelse af mesterlavenes og svendebroderskabernes inventar, 14 statistiske oversigter samt noter til begge bind. Det letter læsningen betydeligt og er meget påskønnelsesværdigt. Det andet bind afsluttes med person-, sted- og sagregister til begge bind.

De tre gamle Randerslav, smedelavet, skrædderlavet og skomagerlavet, var alle oprettet, før der med enevældens håndværkerlovgivning i 1680-erne indledtes en ny tid for dansk lavsvæsen. At dømme ud fra lavsarkiverne synes Randerssmedene at have været organiseret allerede i 1468. Skræddernes lav eksisterer